

KONZERVACIJA HADŽI-SINANOVE TEKIJE U SARAJEVU

U 1956 i 1957 godini vršeni su izvjesni konzervatorski, zapravo spasavalački radovi na Hadži-Sinanovoj tekiji, o kojima želimo da govorimo. Prethodno ćemo se ukratko osvrnuti na prošlost ovog objekta i o njemu iznijeti najnužnije istoriske podatke, naročito one koji bi mogli biti od interesa i za arhitekta-konzervatore. Posebno ćemo se zadržati na ranijim opravkama tekije.

U prošloj svesci »Naših starina« (V, 1958, str. 95, bilješka 1), prilikom obrade konzervacije kaligrafskih zapisa u Hadži-Sinanovoj tekiji, konstatovano je da je ova tekija sagrađena između 1638 i 1640 godine, dakle sredinom XVII vijeka, pa je ona po mišljenju stručnjaka vremenski posljednji vrijedniji spomenik osmanlijske arhitekture u Sarajevu. Ističemo da je ovo u Bosni i Hercegovini jedina vrijednija zgrada tekije, koja je u tu svrhu građena.¹

Hadži-Sinanova tekija nalazi se na jednom slikovitom brežuljku u sjevernom dijelu Sarajeva pri vrhu Sagrdžije ulice. Sazidana je od lomljenog i klesanog kamena. Dio nad ulazom i simahana su građeni u dvije etaže dok su ostali dijelovi jednoetažni — prizemni. Plohe od pritesanog kamena su ožbukane. Vanjske zidne plohe od klesanog kamena sa pravilnim, horizontalnim i jednoličnim redovima, specijalno ispupčenim fugama i pokrov od ceramide daju objektu dostojanstven, monumentalan izgled.

Ulaz u tekiju je s istočne strane, iz spomenete Sagrdžije ulice. Prolazi se kroz kaldrmisani pasaž i stiže u prostrano dvorište. Desno od pasaža kao i nad samim pasažom su prostorije, koje su, ko-

lika je poznato, uvijek služile za stan pročelnika (šejha) tekije. U sjevernom traktu nalaze se u jednom etažu sljedeće prostorije: mejdan — odaja, tj. prostorija u kojoj se derviši i drugi gosti sastaju radi razgovora i čašćenja. Ova prostorija rastavljena je jednim uskim hodnikom od kahve-odžaka ili prostorije za spravljanje kafe za goste.² Uz kahve-odžak je prislonjena simahana kao najvažniji dio svake tekije; to je prostorija u kojoj se obavljaju derviški obredi. Simahana ove tekije je dosta prostrana i ima drvenu musandaru,³ koja se prostire oko zidova osim onog od strane mihraba.⁴ U simahanu se ulazi iz dvorišta.

Južno od ulaza pa sve do jugoistočnog ugla sada su smještene nusprostorije. Ovaj dio tekij-skih prostorija je oštećen i izmijenio je svoj prvobitni izgled.

S južne strane dvorište tekije ograđeno je kamenim zidom. Međutim, po ostacima temelja koji mjestimično proviruju zaključujemo da su i u ovom traktu bile prostorije, vjerovatno sobe za putnike-namjernike. Možda je u ovom dijelu bila smještena i ludnica, koju sarajevski kroničar XVIII vijeka Mula-Mustafa Bašeskija spominje u svojoj Kronici, navodeći da je ona bila smještena u Sinanovoj tekiji.⁵ Nije isključena mogućnost da je ludnica bila smještena u onoj manjoj zgradi koja se, prislonjena uza samo dvorište tekije, sa njegove zapadne strane, i danas tamo nalazi. Ta zgrada je zidana od istog materijala i istom tehnikom, kao i tekija, pa je svakako, i nastala u isto vrijeme kada i sama tekija.

¹ Zgrada Mevlevijske tekije na Bendbaši u Sarajevu, koja je nedavno usljed izgradnje kupališta na tom mjestu morala biti porušena, nije zapravo prvobitno ni građena kao tekija nego kao musafirhana (ugostiteljski objekt) za putnike namjernike (Vidi opširnije »Naše starine« III, 1955, str. 245). Isti je slučaj i sa tekijom u Blagaju kod Mostara, jer je i ona građena kao musafirhana. Ostale tekije u Bosni i Hercegovini kao građevine nemaju nekih arhitektonskih vrijednosti.

² Iz popisa ostavine umrlog pročelnika ove tekije, šejha Muhameda, sačinjenog 22 dž. I 1191, spomenuto je, pored ostalog, i 60 kafenih ibrika i 63 findžana (V. sidžil broj XVIII., str. 167. u Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu).

³ Musandara je jedna vrsta balkona u bogomoljama.

⁴ Mihrab, arapska riječ, znači ovdje udubljenje u zidu bogomolje gdje imam pred skupom predvodi molitvu.

⁵ Vidi Glasnik Zemaljskog muzeja god. 1916.

Hadži Sinanova Tekija. Pogled sa jugoistoka.

Usred dvorišta tekije sahranjena su trojica pročelnika (šejhova) ove tekije,⁶ a osim ovih tu je i grob Mir-Hakije, sina Ali-Galib-paše Rizvanbegovića-Stočevića.⁷ Nad nišanima dvojice spomenutih šejhova postojalo je sve do pred II svjetski rat obično malo turbe, zidano od drveta i ćerpiča.

Osnivač tekije Hadži-Sinan-aga sahranjen je u posebnoj turbetu, zajedno sa svojom ženom Sakinom. Turbe je situirano odmah do tekije sa njezine sjeverne strane do simahane.⁸

⁶ Ovdje su sahranjeni šejh Muhamed, umro 28 VI 1777. (Natpis sa nišana šejha Muhameda objavljen je u »Našim starinama« IV, str. 160); zatim šejh Mehmed, umro 1272 (1855), i konačno šejh Salih, umro 1201 (1874). Na nišanima ovih šejhova postoje kronogrami u stihovima na turskom jeziku. U groblju uz tekiju sahranjen je još i šejh Uveys, sin spomenutog šejha Hadži-Muhameda, umro 1197 (1782/83) kako čitamo iz natpisa na njegovom nadgrobnom kamenu.

⁷ Mir-Hakija je umro 1268 (1851), što čitamo u natpisu na njegovom nišanu. Autori koji su dosada pisali o Rizvanbegoviću Ali-paši, u rodoslovlju Rizvanbegovića uopće ne spominju Mir-Hakiju, sina Ali-pašina, jer za njega vjerovatno nisu ni znali.

⁸ Hadži-Sinan-aga je, kako to saznajemo iz natpisa na njegovom uzglavnom nišanu, umro mjeseca ramazana h. 1049 (tj. između 26 XII 1639 i 24 I 1640) godine. Prepis natpisa sa nadgrobnog spomenika Hadži Sinan-age objavljen je u Prilozima za orijentalnu filologiju, u štampi).

Groblje u kome se nalazi turbe Hadži-Sinan-age, koje seže od tekije do Sarač-Alijine džamije, načičkano je sa preko dvije stotine pari nadgrobnih spomenika raznih oblika i veličina, a po vremenu njihova nastanka tu ima spomenika počam od XV pa do početka XX vijeka. Među njima je datirano preko stotinu njih, iz čijih kronograma vidimo da je tu sahranjeno više učenih ljudi, zatim šejhova tekije i derviša, zanatlija-esnafa. Tu je sahranjeno po više članova porodica nastanjenih u mahalama oko tekije.

Ovo groblje, osim njegove istoriske važnosti, značajno je i po tome, što zajedno sa tekijom i Sarač-

Iako nam nije u detalje poznat prvobitni izgled rasporeda svih prostorija tekije, ipak smatramo da ona taj izgled nije mnogo izmijenila, osobito ukoliko se to tiče postojećih prostorija.

HadžinSinanova tekija je svakako više puta opravljana, ali na osnovu pisanih izvora znamo samo za dvije njezine obnove, koje su, kao što ćemo to odmah vidjeti, bile širih razmjera. Prvi od spomenutih opravaka izvršen je 1708/1709 godine. O njemu je nepoznati pjesnik sastavio kronogram u deset stihova na turskom jeziku. Ovaj kronogram isklesan na kamenoj ploči, veličine 65 X40 cm, i danas stoji uzidan nad ulazom u simahanu.

Tekst natpisa glasi:

Alijinom džamijom, pretstavlja jedan rijedak ambijent starog Sarajeva i kao takav u djelini stoji pod zaštitom države.

što u prevodu znači:

»Oslonac carstva i dragulj pravедnosti,
Služio je u dvoru taj beskrajni darežljivac.
Bog ga je učinio dostojnim vladavine,
I njegovo nelicemjerno srce okitio pravédošću.
On, Ali-paša,⁹ koji je u Bosni učinio ovo dobro
djelo

I time dao povoda za lijepe molitve (dua) i
spominjanje božjih imena.

Neka vječni tvorac sačuva dobrotvora

Od svih spletke neprijatelja

Za ovo dobro djelo izrekoh kronogram slovima:

To jest hiljadu stotinu i dvadesete godine¹⁰ bi
dovršena (ova građevina), koja povećava raspo-
loženje.«

Na osnovu toga što je o ovoj opravi izrađena
spomen-ploča, a i po samom tekstu kronograma,
zaključujemo da je to bila veća opravka. Vjero-
vatno je tekija stradala u velikom požaru Sara-
jeva 1697 godine, pa ju je tek 1708/1709 obnovio
bosanski namjesnik Karajilan Ali-paša. Kao prilog
ovoj tvrdnji može poslužiti i to što je prilikom
konzervacije kaligrafskih zapisa iz XVIII vijeka
pod malterom na dvorišnim zidovima i zidovima
simahane tekije pronađen drugi porozni izgorjeli
malter kao i nagorjele grede u zidovima.

Drugi dosada poznati opravak tekije izvršen je
1774 godine. O toj obnovi je sarajevski kadija
Fejzulah-efendija spjevao sljedeći kronogram u
četiri stiha na turskom jeziku:¹¹

⁹ Dobrotvor Ali-paša, spomenut u kronogramu, svakako je Karajilan Ali-paša. Dolazak Ali-pašin za vezira u Bosnu Bašagić stavlja u hidžr. 1121 (1709/710) godinu, ali prema natpisu izgleda da je Ali-paša bio u Bosni i 1120 (1708/1709) godine (V. Bašagić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, str. 90 i 181).

¹⁰ Hidžretska 1120 godina počinje 23 III 1708—12 III 1709.

¹¹ Kronogram je ispisan na papiru prilijepljenom na dasci u Sinanovoj tekiji.

Prevod:

»Da bi se na ovom svijetu mogao osjetiti (u
tekstu primirišati) kaderiski virđ,¹²

Oživi i obnovi (ovu tekiju) koja liči na pupoljak
A nagradu za njezin opravak pokloni učlerima¹³

Dobrotvor, pročelnik dobrih i plemenitih ljudi,
Muhamed-paša.¹⁴

Ovo je sastavio i napisao sarajevski kadija
Lutfulah-efendi zade Fejzulah-efendija 1 redžeba
1188 godine.«¹⁵

Prema podacima što nam ih je zabilježio Ba-
šeskija, znamo i kolika su sredstva utrošena u
ovu opravku iz 1774 g. Naime, Bašeskija kaže da
je tadašnji bosanski vezir Muhsinović Muhamed-
paša u mjesecu rebiu I 1188 (12 V—10 VI 1774)
poslao šejhu Hadži-Sinanove tekije Hadži-Muha-
medu pismo i 500 groša za opravku tekije.

Uporedimo li datum gornjeg kronograma od 1
redžeba 1188 i datum koji spominje Bašeskija
(rebia I 1188), ustanovimo da je tekija ovog
puta opravljena u vremenu između 12 maja i 7
septembra 1774.

U toku Drugog svjetskog rata tekija je jače
oštećena 1942 godine. Tom prilikom je uništen
jedan dio južnog ogradnog zida dvorišta tekije,
a oštećen je i jugoistočni ugao simahane. Zbog
toga se ukazala potreba da se na objektu izvrše
spasavalački radovi.

Prvi konzervatorski zahvat izvršen je 1952 go-
dine. Ozidan je ogradni dvorišni zid od postoje-
ćeg klesanog kamena, koji je, umjesto krova na
dvije vode, dobio završetak (krunu) od betona sa
prepustima po 10 cm na obje strane; tad je kon-
solidovan i zid na jugoistočnom dijelu simahane.

Tekija se i dalje nalazila u ugroženom stanju
od posljedica rata i trošnosti materijala, sve do
1956 godine, kada se ukazala potreba da se obje-
kat sačuva i preuredi za smještaj zbirke. Naime,
vakufske vlasti u Sarajevu predložile su da se u
prostorije tekije smjesti zbirka vakufskog muzeja.

U cilju konzervacije objekta Zemaljski zavod
za zaštitu spomenika kulture NR BiH izradio je
investicioni program najnužnijih spasavalačko-
konzervatorskih radova u iznosu od 1,885.216 di-
nara. U ovim sredstvima participirao je Vakufski
saborski odbor sa iznosom od 400.000 dinara. Ova
sredstva, međutim, nisu bila dovoljna za potpunu
i definitivnu konzervaciju ovako prostranog
objekta, pa se prišlo najnužnijim spasavalačkim
radovima.

¹² Virđ znači derviški dnevni obred.

¹³ Učleri = tri odabrana bogougodnika.

¹⁴ Muhsinović Muhamed-paša bio je vezir u Bosni,

¹⁵ Tj. 7 IX 1774 godine.

Stara krovna konstrukcija je zamijenjena zdravom tesanom jelovom građom u starim dimenzijama i starom obliku, a preko te konstrukcije postavljena je daščana oplata od daske debljine 25 mm na prosti sudar. Preko oplata postavljen je pokrov od ćeramide. Usljed starosti i atmosferilija ćeramida je pokliznula po daščanoj oplati i zato se ona tada morala na čitavom objektu ponovno preložiti.

U vrijeme gradnje tekije nije izvedena izolacija niti je bilo riješeno pitanje odvoda meteorske vode, a sam objekat je sagrađen na ilovastom terenu. Zbog toga je nastalo vlaženje zidova i prostorija, naročito na sjevernom dijelu tekije, iza kojeg se nalazi zemljani nasip u visini preko jednog metra. Da bi se objekat bar donekle sanirao, iskopan je jarak iza navedenog zida i napravljen je betonski kanal ispod razine poda.

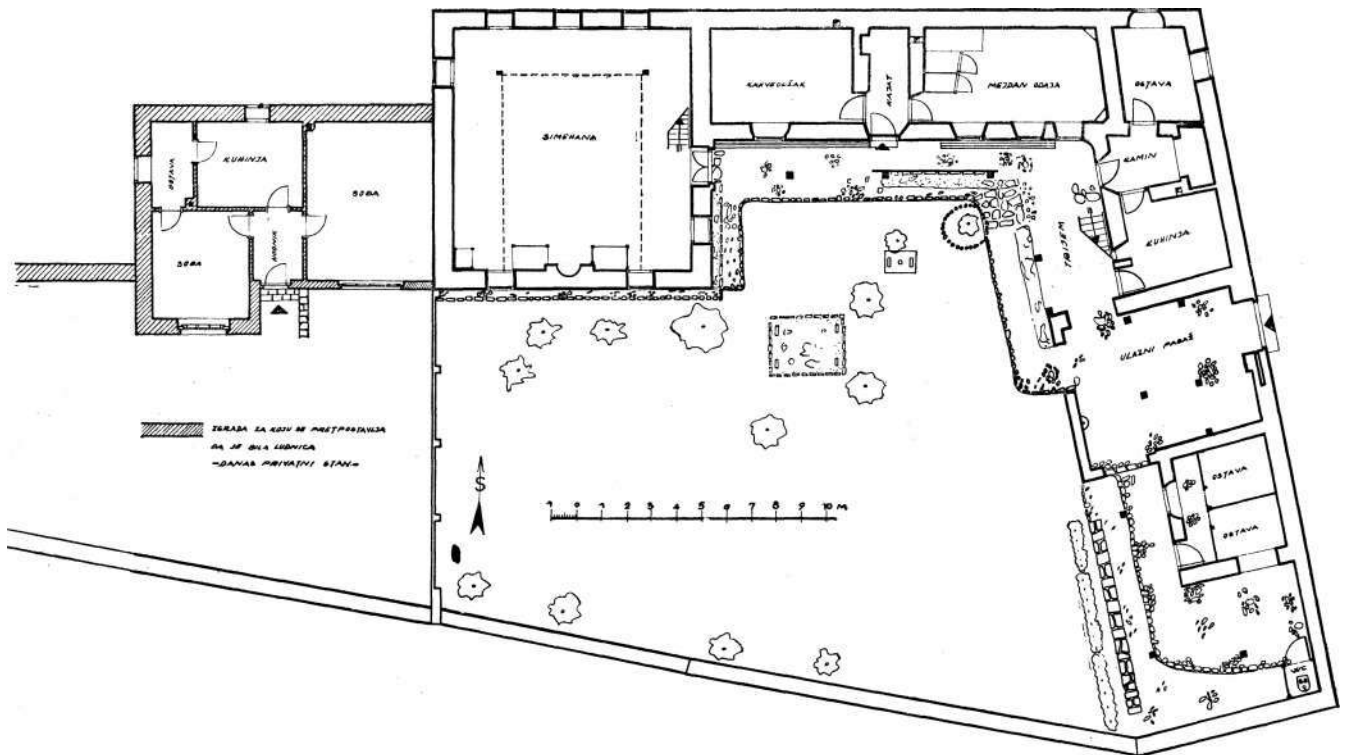
Saniranje cijelog objekta je vrlo složen zadatak i iziskuje više sredstava, vremena, studija i vještih majstora. Žbuka se morala otući do zdrave kamene podloge. Preko te podloge nabačena je gruba i fina žbuka. Vanjske zidne plohe su ožbukane produžnim malterom, dok je kod sokla primijenjena cementna žbuka da bi se spriječilo da u zidove prodre voda, koja pada direktno sa krova. Iako cementna žbuka ne odgovara principima konzervacije, ipak se u ovom slučaju moralo tome pribjeći. Naime, na spomenutim dijelovima je prethodno bio stavljen krečni malter, ali je on u toku jedne zime stradao i djelomično opao, pa se kao jedina mogućnost za održanje žbuke morao upotrijebiti cement.

Da bi se prostorije uredile za novu namjenu, unutrašnji zidovi su ožbukani krečnim malterom na savremen način. Izmijenjena je i dotrajala električna instalacija. Izmijenjena su i ugrađena dvojna vrata po uzoru na ranija, a izrađena su i dva prozora koja su nedostajala. Osim toga, zastakljeni su svi prozori običnim staklom debljine 2 mm.

Kaldrma u pasažu i trijemu do simahane skinuta je i postavljena nova, jer je ranija bila oštećena. Kamen za kaldrmu obrađivan je i potom postavljan na podlogu nabijenu pijeskom. Spojnice su zasute i nabijene čistim pijeskom. Radovi u vrijednosti od 1,241.020 dinara završeni su do decembra 1956 godine, kada su zbog izmakle građevinske sezone morali prestati, da bi se nastavili i u 1957 godini.

U prvoj polovini 1957 godine izvršeno je karboliziranje zamijenjene krovne konstrukcije i daščane oplata s ciljem da se zaštiti od truljenja i da se postigne patina starine. Na ulazu u tekiju postojala su dotrajala dvokrilna vrata novije izrade, koja su uveliko kvarila opšti izgled pročelja tekije. Zbog toga su izrađena i ugrađena nova dvokrilna okovana hrastova vrata sa primjenom starih elemenata. Željezni predmeti (petlje, zakivci, zvekiri i dr.) prevučeni su lakom. Da bi se postigla prirodna boja vrata su lakirana bezbojnim lakom.

Iznad kahve-odžaka nalazi se interesantan dimnjak u obliku osmerougla piramide, koji pored svoje funkcije, predstavlja i dekorativni element.

Plan Hadži Sinanove Tekije

Ozidan je od tesanih sedrastih klesanaca, pa svojim oblikom, dimenzijama i materijalom, iz kojeg je ozidan, skladno djeluje s objektom i okolinom.

Dimnjak ovakve vrste vrlo rijetko susrećemo u našim krajevima jer su uništavani od strane korisnika objekata ili prirodnim putem u dodiru dimnih gasova i atmosferilija. Obzirom da ovaj dimnjak odavno ne služi svojoj svrsi, uslijed čega je zapušten i dotrajavao, a to je dovodilo u pitanje njegov daljnji opstanak. U ovom momentu namećala su se dva pitanja: rušenje i ponovno zidanje u starom obliku i materijalu ili čista konzervacija uz prethodnu solidnu sanaciju. Radi čuvanja autentičnosti i originalnosti prišlo se ovom drugom, pa su oštećena mjesta ispunjena komadima sedre i cementnom žbukom u približnoj boji postojećeg stanja. Ovdje se nije moglo ići na preciznost obrade i dotjeranost vertikalnih bridova. Time bi se postiglo u estetskom pogledu, ali bi se izgubila njegova originalnost.

Nažalost, i kod ovog, naoko sitnog detalja, odstupilo se od principa konzervacije, jer je dimnjak dobio pokrov od pocinčanog lima u obliku konusa. Ovo se moralo učiniti iz nekoliko razloga: Kapa dimnjaka toliko je bila uništena, da se morala zidati nova od sedre ili betona, što ne bi odgovaralo prvobitnom stanju. Ostaci su pažljivo konzervirani i na to je ugrađena kapa od pocinčanog lima radi zaštite od oborina, a to nije pravo i trajno rješenje.

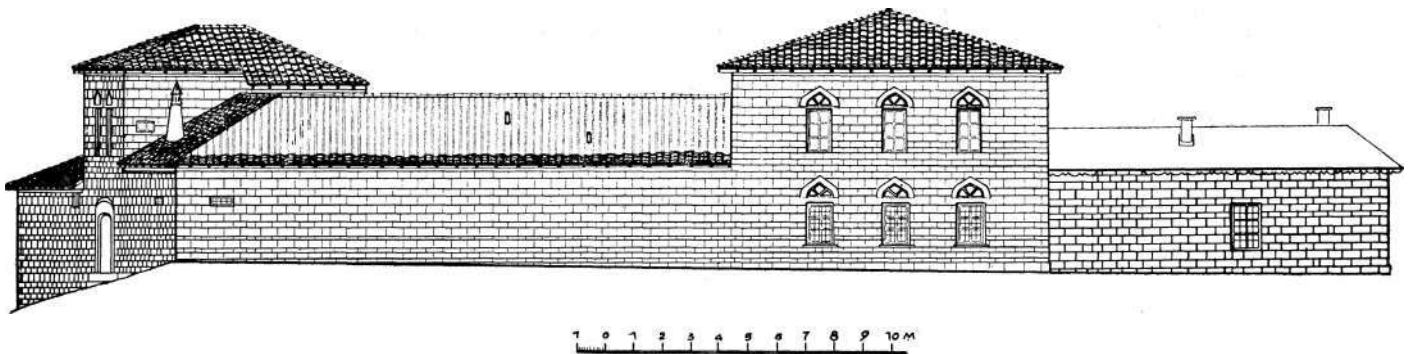
Te godine prezidan je i zid starog groblja koje se nalazi neposredno uz tekiju. Zid je rađen od starog kamena i sa produžnom žbukom, a izvršeno je i fugiranje cementom sa dodatkom bijele kamene prašine. Kada je malter bio djelomično očvrstnuo u spojnicama fugirana mjesta su četkana

da bi se otklonili otisci mistrije i da bi se postigla struktura starog fugiranja. U 1957 godini izvedeni su radovi u vrijednosti od 337.935 dinara.

Prilikom izvođenja svih radova nastojalo se da oni budu izvedeni po principima konzervacije, ali u tome nije postignut potpun uspjeh zbog primjene novih materijala, kako je gore rečeno.

Objekat je danas u dosta dobrom stanju, barem u odnosu na konstruktivne radove. Izvedeni radovi su osnova za buduću definitivnu konzervaciju. Za budućnost objekta važno je da se sačuva povezanost vanjskog izgleda sa konstrukcijom. Pri izvođenju konzervatorskih radova na spomenicima uopšte susrećemo se s nizom poteškoća. Neke poteškoće se lakše rješavaju, a neke teže. U radu na tekiji bilo je dosta poteškoća oko nabavke ceramide, koju ciglane više ne proizvode, pa se ona morala nabavljati od privatnih lica. U ulaznom trijemu postoji pet naknadno postavljenih drvenih stubova na kamenim postoljima, preko kojih su ugrađene drvene podvlake okomito na smjer stropnih greda, koje drže i nose stropnu konstrukciju. Očito je da ovi stubovi kvare izgled i umanjuju vrijednost spomenika, a prvi pogled posjetilaca tekiji pada upravo na ove stubove. Stubove je potrebno ukloniti, ali bi se prilikom njihova uklanjanja morala izmijeniti i stropna konstrukcija pasaža.

S obzirom na ugroženost objekta od vlage, potrebno je izvesti horizontalnu a djelomično i vertikalnu izolaciju. Saniranju objekta treba posvetiti naročitu pažnju, jer od toga uveliko ovisi vijek njegova trajanja. Zapravo, buduća konzervacija tekije ne bi se smjela ni vršiti bez prethodnog saniranja, a isto tako je potrebno dobro proučirati prvobitni izgled objekta.

Sjeverna fasada. Hadži Sinanove Tekije

CONSERVATION DE LA TEKİJA (COUVENT MUSULMAN) DE HADZI SINAN A SARAJEVO

Il est question dans cet article des travaux de conservation et de restauration effectués dans la tekija de Hadzi-Sinan à Sarajevo. Dans le dernier tome de «Nase starine» (Nos antiquités), n° 4, 1957, l'histoire de cette tekija a été brièvement présentée à propos de l'étude des notes calligraphiées qui s'y trouvent, et il y est dit que la tekija a été édifіée vers le milieu du XVIIe siècle. Il est ici question, plus en détail, des réparations antérieures de cette construction. L'auteur décrit ensuite la disposition des pièces et constate que la tekija de Hadzi-Sinan représente le dernier monument de valeur de l'architecture ottomane à Sarajevo, et que c'est d'ailleurs la seule construction de ce genre ayany de la valeur en Bosnie-Herцégovine.

La Tekija de Hadzi-Sinan a beaucoup souffert au cours de la seconde guerre mondiale; une partie du mur de clôture sud a été détruite, et la partie sud-est de la simahana pièce ou les derviches tourneurs avaient leurs réunions rituelles endommagée par les bombardements. Tout le bâtiment, alors, a d'ailleurs été ébranlé fortement.

Les premières réparations ont été effectuées en 1952; mais les principaux travaux ont été faits au cours des années 1956 et 1957, et représentent une valeur de 1.885.216 dinars. On a changé alors la charpente du toit qui était en très mauvais état. Aucune isolation n'avait été aménagées lors de la construction du bâtiment et l'on a aussi fait un canal pour l'écoulement des eaux du côté nord de la tekija. Certaines portes et fenêtres ont également été remplacées, dans le style ancien, de même que la porte d'entrée, qui était sans originalité et menaçait ruine. Le pavage a été remplacé dans le passage et la galerie menant à la simahana. On a rebâti le mur de pierre clôturant le cimetière qui se trouve tout contre la tekija.

En 1957 on a effectué certains travaux de conservation des inscriptions calligraphiées conservées dans la tekija, travaux dont il est question dans le numéro précédent de «Nase starine» (Tome V, 1957, p. 95—103).

L'édifice est actuellement en assez bon état. On s'est efforcé au cours des travaux, d'effectuer ceux-ci selon les principes de la conservation.

THE CONSERVATION OF HADZI SINA'NS TEKIA IN SARAJEVO

In the last volume of «Nase starine» the author wrote about the history of this well-known tekia which was erected in the first half of XVII century. In this article the author writes about its early conservation. He considers it as the last significant monument of Turkish architecture in Sarajevo. It is the only building of its kind in Bosnia and Herzegovina worth to be restored.

Hadzi Sinan's tekia was hardly damaged the Second World War. The southern part of stony wall was ruined by bombs and the whole building was demolished.

The first reparation of tekia was in 1952 and

after that in 1956 and 1957. Its worth is about 1,885.216 din. The construction of the roof was changed. The concrete channel for the isolation was made in the northern side of tekia. Several doors and windows in old style were changed too. The main gate was rather unoriginal and therefore it was replaced. The same case was with the old stony pavement in the passage and the porch. There is a grave-yard by tekia. Its stony wall is rebuilt too.

The author wrote about the caligraph inscriptions in the last volume of «Nase starine» (vol. V. page 95—103). The experts wanted to restore tekia according to all principles of conservation.